

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2014 Yıl:2, Sayı:4
Sayfa:197-218

ISSN: 2147-8872

KIRIM HALK YIRLARINDA BELLİ BAŞLI SES ÖZELLİKLERİ

Ayşe Aydın*
Reshide Adzhumerova**

Özet

Bu çalışmada, Kırım-Tatar Türkçesiyle söylenmiş farklı ağız özellikleri taşıyan türkülerin belli başlı fonetik (ses bilgisi) özellikleri değerlendirilmiş ve türkülerde öne çıkan ağız farkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kırım-Tatar Türkçesi genel olarak türküyü **halk yırı** ifadesiyle karşılar. Yırlar, Kırım Türk sözlü edebiyatının en eski ve en geniş sahaya yayılmış türlerinden biridir. Kırım-Tatar halk yırlarından hareketle, Kırım-Tatar Türkçesinin temel üç ağız bölgesi (Kuzey, Orta Yolak ve Güney) arasındaki belirgin ses farkları, bölge ağızlarının yer yer birbirine etkisi ve Oğuz Türkçesinin tesiri ele alınmıştır. 16'sı Güney ağzına, 11'i Orta Yolak ağzına, 10'u Kuzey ağzına ait olmak üzere toplam 37 yır, ağız bölgelerinin ses bilgisi özelliklerini temsil edecek şekilde tasnif edilmiştir. Kıpçak grubu lehçelerinden biri olan Kırım-Tatar Türkçesinin bilhassa Güney bölgesindeki ağızlarında Oğuz Türkçesinin izleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Halk yırı, Kırım-Tatar Türkçesi, ses olayı, ses değişmesi, Oğuz Türkçesi.

MARKED PHONETICS SPECIALITIES IN CRIMEA FOLK SONGS

Abstract

In this Work, the folk songs which are song in Crimea-Tatar Turkish and have different dialect specialities, were evaluated according to marked phonetics specialities and then we tried to produce dialect differences. The folk songs called with "halk yırı" in Crimea-Tatar Turkish.

*Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, ayse@sakarya.edu.tr

**Yrd.Doç.Dr.,Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, radzhumerova@kastamonu.edu.tr

The folk songs are one of the oldest and most wide spread type field of the Crimea Turkish oral literature . According to Crimea-Tatar folk songs, Crimea-Tatar Turkish distinct sound of the main differences between the three dialects of the region, places of mouth influence each other is discussed and the influence of Turkish Oguz. 16 South mouth, 11 Central Pathway mouth, 10 North mouth , including of the total 37 folk songs of have been classified in a way that represents the phonetic characteristics of the mouth . Kipchak group of Turkish “Crimea-Tatar dialect”, particularly in the area of South dialect were studied to determine the traces of Turkish Oguz, so We taked in hand Marks of Oğuz Turkish that are on Crimea dialects.

Keywords:The folk song, Crimea-Tatar Turkish, sound event, sound changing, Oğuz Turkish.

1. Giriş

Kırım-Tatar Türkçesi, Türk dilinin Kıpçak şive grubunda yer almaktadır. Kırım’ın Osmanlı Devletine bağlanmasından sonra, Kırım Hanlığının ilk yıllarında hâkim olan Kıpçak Türkçesinin yerini edebî dil olarak İstanbul Türkçesine bıraktığı görülür. 1917 devriminden sonra Kırım aydınları arasında edebî dille ilgili ciddi tartışma olmuştur, 1928’de ise Orta Yolak Ağzı da denen Bahçesaray Ağzının yazı dili olmasına karar verilmiştir. 1938 yılında da Kırım-Tatar Türkçesinde, daha önceden Kiril ve Latin alfabelerinin karışımından teşekkül eden alfabe, yerini tamamen Kiril alfabesine bırakmıştır.

Kırım-Tatar Türkçesinin *ana ağızları* şunlardır:

Yalı boyu (güney) ağzı: Kırım’ın güneyinde Karadeniz kıyısında yaşayanların ağzıdır. Türkiye Türkçesine çok yakındır ve daha çok Erzurum ağzına benzer:

getdiḥ “Erzurum Ağzı”¹ #k>#g, k#>ḥ# “gittik”

yoḥ “Erzurum Ağzı”² k#>ḥ# “yok”

yoḥtur (Kırım GA³) k#>ḥ# “yoktur”

vaḥıt “Erzurum Ağzı”⁴ k/>ḥ/ “vakit”

noḥtalandı (Kırım GA) k/>ḥ/ “noktalandı”

urus “Erzurum Ağzı”⁵ ön seste ünlü türemesi “rus”

urus(Kırım GA) ön seste ünlü türemesi “rus”

¹ Efrasiyap Gemalmaz “Erzurum İli Ağızları” II. Cilt, Ankara, 1995, s.. 30.

² a.g.e, s.47.

³ GA: Güney Ağzı, KA: Kuzey Ağzı, OA: Orta Yolak Ağzı.

⁴ a.g.e. s.139

⁵ a.g.e. s.31.

kibi "Erzurum Ağzı"⁶ "gibi"

kibi (Kırım GA) "gibi"

Çöl (kuzey, Nogay) ağzı: Tamamen Kıpçak özellikleri taşır. Karaçay-Malkar, Nogay ve Kumuk Türkçelerine yakındır. Bu ağzı Kırım Nogayları ile Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'deki Kırım-Tatarları konuşur.

Bahçesaray (Orta Yolak) ağzı: Kırım'ın, Anadolu Türkçesi etkisi görülmele beraber, Kıpçak etkisi ağırlıklı en yaygın ağzıdır. Hem Kıpçak, hem Oğuz özelliklerini taşıyan bu ağız, çağdaş Kırım Tatar edebi dilinin temelidir. Oğuz Türkçesinin etkisi fazla olmasına rağmen Orta Yolak Ağzı, XIV. yüzyılda Kırım'da konuşulan Kıpçak Türkçesinin devamıdır.

Bu çalışmada, ilk olarak ses bilgisini örnekleyecek Kırım türkülleri (16 tane Güney ağzı, 11 tane Orta Yolak ağzı, 10 tane Kuzey ağzı olmak üzere toplam 37⁷ yır) tespit edilmiş ve türküller, bölgenin daha önce belirtilmiş olan üç temel ağzına göre, bu ağız bölgelerinin ses bilgisi özelliklerini temsil edecek şekilde tasnif edilmiştir. Bu sınıflamada, türküllerin söylenişlerine göre taşıdıkları fonetik özellikler ölçü olarak alınmıştır. Bazı türküller, içerisinde, örneğin, aynı duruş noktasında bir sesin hem patlayıcı, hem sızıcı veya hem ötümlü hem ötümsüz şeklini barındırmaktadır. Bu durumda, türkünün seslerinin göstermiş olduğu genel ses eğilimine göre ağız bölgesi içerisine yerleştirilmiştir. Bu ikili kullanımlar farklı tabakaların üst üste gelişinin ve aynı dönemde, hatta aynı türküde kullanımının birer örneğidir. Farklı ağız özelliklerini barındıran türküllerin genellikle coğrafya olarak diğer ağız bölgesine yakın yerlerde yakılmış geçiş bölgesi türkülleri olduğu görüşündeyiz, bir de tabii ki türküllerin halkın ortak malı olduğu da unutulmamalıdır. Türküler sınır tanımayabilirler. Yani bir ağız bölgesinden diğer ağız bölgesine asıl söyleniş şeklini korumakla beraber ufak farklarla geçebilirler. Hatta değişim oranı artarak bir ülkeden başka bir ülkeye dahi göç edebilirler ki konumuza örnek teşkil eden türküllerin birçoğu Türkiye'de de söylenmektedir. Murtaza Velicanov, bu türkülleri Anadolu'dan geçen türküler başlığıyla sınıflar⁸. Tasnif ettiğimiz türküler aslen Kırım'ın her hangi bir ağız bölgesine veya başka bir ülkeye ait olmakla beraber, gerek türküllerin halkın ortak malı olması, gerekse tarihî süreçte Kırım halkının etnik olarak karışımı gibi siyasî nedenlerle ağızdan ağıza dolaşmış ve aynı türkünün söyleniş itibarıyla çeşitleri ortaya çıkmıştır. Yani güney Kırım'a ait bir türküyü söyleyen Kuzey Kırımlı bir kişi, yıra kendi ses özelliklerini katmış olabilir. Bu çalışmada, asıl amaç, yırın aslen nereye ait olduğunu belirlemekten daha çok, türkülerden hareketle Kırım bölge ağzları arasındaki belirgin ses farklarını göstermektir.

⁶ a.g.e. s.30.

⁷ Makalenin sayfa sayısının dergi yayın kurulunca belirlenen sayfa sınırlamasını aşması ve Kırım- Tatar Türkçesiyle çeviri yazısı yapılmış malzeme sayısının azlığı nedeniyle değerli görülen yırlarımız makale sonundan çıkarılmış, derginin ayrı bir sayısında ayrı bir makale olarak yayınlanması teklif edilmiştir.

⁸Velicanov, Murtaza, "Kırım Tatar Halk Yırlarının Sözleri Hakkında", Yıldız Dergisi, No: 2, Akmesic.

Şunu belirtmek gerekir ki, halk yırlarını şivelere göre ayırmak gayet zor bir iştir. Sınıflama yapılırken ayrı şive sözlerine bakarak yanlış karar verip, sınıflamada hatalara yol açılabilir. Belli ki, şive şekilleri kesinlikle belirli sınırla çerçevelenmemiştir. Örneğin, Orta Yolak Ağzının bazı şekilleri Yalı boyunun bazı yerlerinde kullanılır, Yalı boyunun bazı şekilleri yine Orta Yolak Ağzının batı ve doğu bölgelerinde kullanılır. Örneğin, kelimelerin morfolojik kuruluşu açısından “Mecbur oldum”, “Elif dedim, be dedim”, “Bu geceler” gibi bir sıra diğer yırları bu şivelerin her ikisine de ait saymak mümkündür.⁹

Türkü nazım türü, anonim Türk halk edebiyatının ezgiyle söylenen bir ürünüdür. Türkiye Türkçesinde yaygın olarak *türkü* adıyla bilinen bu nazım türü, diğer Türk lehçelerinde değişik adlarla karşımıza çıkar. Kırım-Tatar Türkçesi genel olarak türküyü **halk yırı** ifadesiyle karşılar. Bu, halk yırı ifadesinin çalışmamıza başlık teşkil etmesinin de bir bakıma izahıdır. Yırlar, Kırım Türk sözlü edebiyatının en eski ve en geniş sahaya yayılmış türlerinden biridir.

2. Kırım Halk Yırlarında Tespit Edilen Ses Özellikleri

Kırım-Tatar Türkçesinin temel ağız bölgelerine göre ayırdığımız türkülerdeki belirgin ses değişimleri ve olayları şunlardır:

2.1. ÜNLÜLER

Kırım Tatar Türkçesi halk yırlarında şu ünlüler tespit edilmiştir:

a: Art-geniş-düz

â: Art-geniş-düz-uzun

ä: a-e arası açık e sesi

e: Ön-geniş-düz

é: e-i arası kapalı e sesi(yarı dar)

ı: Art-dar-düz

í: yarı ön-dar-düz

i: Ön-dar-düz

o: Art-geniş-yuvarlak

ö: Ön-geniş-yuvarlak

ó:Yarı ön-geniş-yuvarlak

u: Art-dar-yuvarlak

ü: Ön-dar-yuvarlak

⁹Velicanov, Murtaza, “Kırım Tatar Halk Yırlarının Sözleri Hakkında”, Yıldız Dergisi, No: 2, Akmesic.

ú: Yarı ön-dar-yuvarlak

ɯ: Düşmeye yakın bir “ı” sesi

ɨ: Düşmeye yakın bir “i” sesi

2.1.1. TÜRKÜLERDE ÜNLÜ UYUMU:

2.1.1.1. DAMAK(kalınlık-incelik) UYUMU:

Damak uyumu, Türkçe kökenli kelimelerde tam olarak görülür:

telleri (GA), gidersem (GA-1), äki (GA)

Kırım-Tatar Türkçesinde bulunan í, ú, ó sesleri damak uyumunu kısmen bozar:

úşümedin mi (GA), gózün (GA-1), keldím (KA)

Damak uyumunun birleşik kelimelerde ve alıntı kelimelerde bozulduğu görülür. Bu, birleşik kelimelerin bir özelliği olarak zaten olması beklenen bir durumdur:

deyalmam (GA), keçalmadım (GA)

Alıntı kelimelerde bazen kelimenin damak uyumuna sokulduğu görülür: *mektüple (GA)*

2.1.1.2. DUDAK (düzlük-yuvarlaklık) UYUMU:

Kırım-Tatar Türkçesinde, dudak uyumu kelimenin ilk iki hecesinde uygulanır, ikinci heceden sonra daima düz ünlü bulunmasından dolayı, ikinci heceden sonra bu uyum bozulur. +çlq, -Uv, -vUç, -vUç, +slrA-, +çil yapım ekleri, +nlıq ilgi hali eki, +nl yüklem hali eki, bildirme ekleri, geçmiş zaman eki, -p zarf fiil eki dudak uyumuna girmez. Yani ya daima düz, ya da daima yuvarlaktır:

sevdiğimi (GA), yigitim (GA), aruǎım (KA), ústíne (KA), Kavuşırsııı (OA), umutímden (OA), dostumnııı (KA), tomalaçııı (GA), parlayursın (GA), yolını (GA), mektüpçik (GA), gózçikleri (GA), Kúşşııı (KA)

Alıntı kelimelerde kelimenin aslına uygun söylenmesi dolayısıyla bu uyumun bozulduğu görülür: *zeytúna (GA)*

2.1.2. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ VE SES OLAYLARI:

2.1.2.1. Ünlü Değişmeleri

ı/> í/ (yarı önlüleşme):

“ç” ve “ş” seslerinin inceltici etkisiyle bazı “ı” sesleri “í” olur. Bazı kelimelerde, kelime başında kısa “ı” sesinin zayıflığından da bu değişiklik görülür. Türkülerimizde kuzey ve orta yolak ağızları bu durumu örnekler: *bıç- > píçerím(OA) “biçerim”*

o>a (düzleşme):

Türkçede ikinci hecede “o” olmaması sebebiyle, alıntı kelimelerdeki ikinci hecede yer alan bazı “o” sesleri düzleşerek “a” olur:

horanı (OA) “horonu”

ı > u (yuvarlaklaşma):

Eski Türkçede ilk hecede bulunan “o” ve “u” ünlülerinin ses niteliğinin diğer hecelere de yayılması ve ilerleyici benzetme etkisiyle “ı” sesi, “u” olur ya da “b” ve “v” dudak ünsüzlerinin tesiri ve yine ilerleyici benzetmeyle ı > u olur.

yağlık>yavluğ “yavluğunu” (GA) “mendilini”

sağlık>savluğ “savluğunu” (GA) “sağlığını”

soğık > su vuk (KA) “soğuk”

konşu > komşu (OA) “komşu”

kavır-> Kavur- “Kavrulma”(OA) “kavrulma”

Eski Türkçedeki kelimelerin sonundaki ve kelime kökündeki “ğ” ve “g” sesleri Kırım Tatar Türkçesinde Güney ağzında erirken, kuzey ağzında “v” olarak sızıcılaşır ya da ötümsüzleşerek “k, k” sesine döner. “v” sesine dönüşürken benzetmeyle sesin yanındaki “ı” vokali “u” sesine dönüşür.

arığ > aruv (KA) “iyi”

ağrı- > avur-(KA) “ağrımak”

beg>bek “bekmambet” (KA) “bey Muhammet”

Alıntı kelimelerde bilhassa kuzey ağzında dudak ünsüzüne rağmen düzleşme görülebilir: *miradım(KA)*. Bu dar ünlü kullanım tercihi Kıpçak Türkçesinin karakteristik bir özelliğidir.

e, é > i (daralma) :

“e” mi “ı” den, “ı” mi “e” den gelmektedir” konusu tartışılan bir konudur. e/i meselesi süreçlere bağlıdır ve süreçler halinde vardır. Yani nereden nereye gittiği süreçler ile alâkalıdır. Bir süre Arap alfabesi ile Uygur alfabesinin yan yana kullanılmış olmasından dolayı, Orta Asya’da kullanılan imlâ ile bu durumdan daha az etkilenen Anadolu coğrafyasında kullanılan imla arasındaki fark açıktır. Hatta bazen tamamen Arapçada olduğu gibi imlâda ünlülerin hiç kullanılmadığı da olmuştur. İlk bakışta çok karışık gibi görülen bu imlâ ve dolayısıyla e ve i meselesi, halli hususunda, bir tarafta e bir tarafta i

bulunmasına bakarak, bu iki sesi kendinde toplayan bir *kapalı e(é)* kabul ve bunun sonradan *e* ve *i* şeklinde gelişimi tasavvur edilir.¹⁰

Bugün Türkiye Türkçesi ağızlarının pek çoğunda bulunan bu ses, “e” ile “i” arasında bir sestir ve genellikle ilk hecede görülür. Eski Türkçedeki bazı kapalı e ünlüleri, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde “i”(vir-/ver-, it-/et-) ile gösterilirken, günümüz Türkiye Türkçesinde de “i” ile karşılanmaktadır.

Kırım-Tatar Türkçesi ağızlarında, Eski Türkçedeki kelime başı “e” sesi genel olarak korunmakla beraber, daralarak “i” sesiyle karşılandığı örnekler de vardır.

eşit-: *eşit*-“*eşitirim*”(OA) “*işitirim*”

er->*e*-, # *e*: # *e* “*vermez edim*”(GA) “*vermezdim*”

*eri*_ > *iri*_ “*irimez*” (GA) “*erimez*”

eri->*iri*- “*irip*” (OA) “*eriyip*”

ket-, *két*- : *ket*- “*ketti*” (GA) “*gitti*”, “*ket*” (KA) “*git*”, “*kete*” (OA) “*gidiyor*”

ne: *ne* “*neçün*” (GA) “*niçin*”

Eski Türkçede kelime kökünde yer alan “i” seslerinin genişleyerek “e” sesine dönüştüğü kelimeler de vardır:

ti->*de*- “*deyalmam*” (GA) “*diyemem*”

bir->*ber*- “*berse*” (KA) “*verse*”, “*bérmezler*” (OA) “*vermezler*”, “*verir*” (GA) “*verir*”

in->*en*- “*endim*” (GA) “*indim*”

o > u (daralma):

oluk>*ulu* (OA) “*oluk*”

soğık > *suvu* (KA) “*soğuk*”

toğ->*tu* (KA) “*tu vğanımnıñ toyu*” (KA) “*kardeşimin, akrabamın düğünü*”

toğ->*doğ* o/: o/ “*doğuran*” (GA) “*doğuran*”

a > u (daralma-yuvarlaklaşma) :

ta v̄ar>*tu v̄ar* (KA) “*davar*” (“*v̄*” damak-dudak sesinin de bu yuvarlaklaşmada etkisi vardır).

2.1.2.2. Ses Olayları

2.1.2.2.1. Ünlü yutulması (vocal absorption):

¹⁰Arat, Reşit Rahmeti, “Türkçe Metinlere e/i Meselesine Dâir”, *Makaleler Cilt I, Haz: Osman Fikri Sertkaya*, Ankara-1987, s. 338-339.

Kelime başında:

Kırım-Tatar Türkçesinde Türkçenin hemen bütün lehçelerinde görülebileceği gibi ön seste yer alan dar ünlü, akıcı ve sızıcı ünsüzlerin tesiriyle yutulabilmektedir:

*uyu*ku(Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü)>*uyu*hu>*yu*hu (GA) “uyku”,

ismarla-(Osm. *Opyt Slovarya Tyurkskih Nareçiy*), *osparla*-, *usbarla*-, *ısparla*-, *ospurla*-, *asmarla*-, *ismarla*-(*Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*), *Orta Farsça “sipur” sözünden >s(ı)marladım(OA-5) “ismarladım”*

Türk, bu konu üzerine yazdığı makalesinde şu izahta bulunur: “Türkçenin hemen bütün şivelerinden tespit ettiğimiz ön seste ünlü düşmesi olayıyla ilgili vardığımız sonuç, bu olayın akıcı ve sızıcı ünsüzlerin önündeki vurgusuz dar ünlülerde yoğunlaştığıdır. Geniş ünlü taşıyan sözlerdeki düşme ise, çoğunlukla bu ünlülerin darlaşması sonucunda olmaktadır...”¹¹

Kırım-Tatar Türkçesinde **orta hecede** yer alan dar ünlü zaman zaman vurgusuzluktan ya tamamen yutulur ya da yutulmaya yakın bir dar ünlü kalır. Yutulma genellikle kelime ünlüyle başlayan bir ek aldığında görülür.

adır->*ayır*- “ayrılmam” (GA)“ayrılmam”

benze-> *benze*-(>*menzeg*¹²) “benzer” (OA) “benzer”

ağız>*a*vuz “a vuz” (KA) “ağzın”

boyun>*boyun* “boynım” (GA) “boynum”

boyun>*boyun* “boynuna” (OA) “boynuna”

ömr> *ómúr* “(gúlún) ómrú” (GA) “gülün ömrü”

nâfile>*nafile* “nafile” (OA) “nâfile, boşuna”

ali>*alîniñ* (baldızı) (KA) “alinin”

emîrali (KA), “emir ali”

seyîdali (KA) “seyit ali”

şeyide (KA) “şeyide”

alîme (KA) “halime”

kıra çıçalmaz (KA) “kırağı çıçalmaz”

2.1.2.2.2. Ünlü türemesi (vocal anuptyxe):

¹¹ Türk, Vahit, “Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi (Aphaeresis-Aphesis)Örnekleri”, **VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde Sunulan Bildiri**, 2003, s.223.

¹² Arat, Reşit Rahmeti, Kutadgu Bilig III İndeks, İstanbul-1979, s. 314.

Kelime sonunda yer alan bazı ünsüz çiftleri Türkçenin hece yapısına uygun değildir. Özellikle alıntı kelimelerde karşılaşılan bu durum karşısında, Türk dilinin diğer şive ve lehçelerinde olduğu gibi Kırım Tatar Türkçesinde de kelime sonu ünsüz çifti arasında bir ünlü türer.

meyl>meyil(GA) "meyil"

ķabr > ķabir "ķabirim" (GA) "kabir"

ōmr> ōmūr "ōmūr" (OA) "ömür"

Kelime başında:

urus(GA) "rus"

Ünlü birleşmesi:

Bir arada kullanılan iki kelimenin, geçirdiği değişikliklerden sonra yan yana gelen ünlülerinin tek ünlü haline gelmesidir. Bazen iki kelime geçirdiği değişikliklerden sonra yeni şekil alır ve tek kelime olur. Birleşme bir sonuç ifade eder.

ti-ye+al-> deyal- "deyalmam" (GA) "diyemem"

ne üçün> neçün>neçün "neçün" (GA) "niçin"

al-a+al-> alal- "alalmadım" (GA) "alamadım"

keç-e+al->keçal- "keçalmadım" (GA) "geçemedim"

tokta-al->toktal- "toķtaldım" (KA) "duruverdim"

şu ile> şolay "şolaymeken" (KA) "şöyle"

bu ile > bolay "bolaymeken" (KA) "böyle"

2.2. ÜNSÜZLER:

Kırım-Tatar Türkçesinde standart ünsüzlerin yanı sıra **ğ, ķ, ŀ, ŋ, v, ħ** gibi ünsüzler de bulunur. ŀ, ŋ ve v ünsüzleri Güney ağzında bulunmazken, "ħ" ünsüzü de Kuzey ağzında görülmez.

2.2.1. Ünsüz uyumu:

Bu uyum, ötümsüz ünsüzün yanında ötümsüz; ünlü ve ötümlü ünsüzün yanında ötümlü ünsüzün bulunmasıdır:

Bazı yapım eklerinin(+çlķ, +çAn, +çAķ, +çll...) ünsüzünün ötümlü karşısının bulunmaması bu uyumu bozar. Bu eklerin ötümlü karşılarının bulunmaması aynı zamanda Eski Türkçe bir özelliğin devamı, yani bir korunma durumudur. Türkiye Türkçesinde bağlaç olan *da/de* morfeminin ünsüzü daima ötümlüyken, Kırım-Tatar Türkçesi ağızlarında morfemin ünsüzü #D şeklinde olup daima uyuma girer. Genellikle tek heceli kelimelerde, kelimenin sonundaki ötümsüz ünsüz ünlüyle başlayan bir ek de olsa uyuma girmeyip ötümsüzlüğünü korur.

ket-ti "gitti" (GA)

yoĥ±tur “yoktur” (GA)

elmaz±dır “elmastır” (GA)

çoĥ+ça+lan-dı “arttı” (GA)

koĥ+ke “göĥe” (KA)

caraşmaz da “yaraşmaz da”(KA)

salĥır+ĥa “Salĥır’a” (KA)

kettí de “ gitti de” (KA)

aĶ-Ķan “akan” (OA)

bekle-mek+ten “ beklemekten” (OA)

kel-ip te “gelip de”(OA)

terek te “aĥaç da”(GA)

ıĥaç>aĥaç+ı >aĥaçı VçV: VçV “aĥacı”(GA)

(∅ ‘isim’+∅ ‘ilgi H. E.’) ant+ım “andım” (GA)

yigit+im “yiĥidim” (GA)

góz+çik+leri “gözçükleri” (GA)

tomalaçıĥ “tombulcuk, tombulca” (GA)

2.2.2. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ VE SES OLAYLARI

2.2.2.1. Ötümlüleşme:

Ötümlüleşme, kelime öñü, içi ya da sonunda yer alan ötümsüz bir sesin kendi karşıtlığı olan ötümlü halini almasıdır.

Vk#V > Vg #V

Bu hadise kelime sonunda ve kelimeye üñlüyle başlayan bir ek gelip ötümsüz üñsüz iki üñlü arasında kaldığında gerçekleşir:

yüregiñde (OA) “yüreĥinde”, gençligimni (OA) “gençliĥimi”, yaşlıĥım (GA) “gençliĥim”, sevdigimi (GA-) “sevdiĥimi”, bileğim (OA) “bileĥim”

V p# V > V b# V

Kırım-Tatar Türkçesinde, kelime sonu “p” sesi kelime tabanında korunmakla beraber, alıntı kelimelerin sonundaki “p” sesi, kelimeye üñlüyle başlayan bir ek geldiğinde sızıcılışarak “b” olur.

şarabı (GA) “şarabı”

tip> t̄üp, t̄übú (GA) “dibi”

#k>#g

Kırım-Tatar Türkçesinde, kelime başı ön damak “k” sesi ötümlüleşme temayülü bakımından bölge ağızlarına göre farklılık gösterir: Orta Yolak ve Kuzey ağızı yırlarında korunan “#k” sesi, güney ağızında genellikle ötümlüleşerek “#g” sesine dönüşür. Ancak güneyde de az da olsa ötümsüzlüğün muhafaza edildiği şekiller de mevcuttur:

ketti (GA) “gitti”

kipi> kibi #k:#k “kibi”(GA)

gezersin (GA) “gezersin”

górdiklerimiz(GA) “gördüklerimiz”

gózçikleri (GA) “gözcükleri”

keçmem(KA) “geçmem”

keldím (KA) “geldim”

kózímní (KA) “közümü”

kettí (KA) “gitti”

kúlmesem (OA) “gülmesem”

kelín (OA) “gelin”

kete (OA) “gidiyor”

kerí (OA) “geri”

kózleríne (OA) “gözlerine”

#t>#d

Kırım-Tatar Türkçesinde kelime başı “t” sesi genel olarak korunmakla beraber, ötümlüleşerek “d” olduğu şekiller de sık sık görülür. Bu değişim yine ağızlara göre farklılık arz eder. Güneyde Oğuz Türkçesinin etkisiyle daha çok ötümlüleşme görülürken, kuzey ve Orta Yolak ağızlarındaki yırlarda az da olsa ötümlüleşme görülmekle beraber genel itibariyle ses ötümsüz olarak korunur. Orta yolak ve kuzey ağızlarındaki alıntı kelimeler, ait oldukları dillerdeki aslı şekilleriyle alınmış ve kelimeler ötümlü şekliyle kullanılmıştır:

t̄übú (GA) “dibi”

t̄üşünmedin mi (GA) “düşünmedin mi?”

t̄üz (GA) “düz”

turgánda (GA) “varken”

dolmadı (GA) "dolmadı"

dolanır (GA) "dolanır"

durma (GA) "durma"

doğuran (GA) "doğuran"

désem (GA) "desem"

tu vğanımnıñ (KA) "yakın akrabamın, kardeşimin"

tu v̄ar (KA) "davar"

tarı (KA) "darı"

dolaştım (KA) "dolaştım"

dep (KA) "deyip"

tıymay (KA) "duymuyor"

tura (OA) "duruyor"

tó kúlür (OA) "dökülür"

ta v̄ğa (OA) "dağa"

tolmaz (OA) "dolmaz"

déyler (OA) "diyorlar"

darılma (OA) "darılma"

dosttan (OA) "dosttan"

duşman (OA) "düşman"

teg>>day "bülbülday" (OA) "bülbül gibi"

2.2.2.2. Ötümsüzleşme:

Ötümsüzleşme, kelime önü, içi ya da sonunda yer alan ötümlü bir sesin kendi karşıtlığı olan ötümsüz halini almasıdır.

b# >p#

Kırım-Tatar Türkçesinde bu ses değişikliği alıntı kelimelerin sonunda gerçekleşir. Çünkü Türkçede kelime sonunda b,c,d,g ünsüzleri bulunmaz. Bu ünsüzler yerine, sağlam hece yapısı gereği kelime sonunda ötümsüz karşıtları (p,ç,t,k) tercih edilir:

ğarípni(KA) "garibi"

mektüple (GA) "mektupla"

mektüpçik (GA) "mektupçuk"

merekep (GA) "mürekkep"

b >#p

bıç>piçerim (OA) "biçerim"

d#>t#

Kırım-Tatar Türkçesinde alıntı kelimelerin sonundaki "d" sesi ötümsüzleşerek "t" olur. Hatta yıllarda görüyoruz ki, bazı kelimeler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında dahi, kelime sonu "t" sesini korur, ötümlüleştirmezler:

dertiñden(KA) "derdinden"

antım (GA) "andım"

yigitim (GA) "yiğidim"

yat(KA) "yad, yabancı"

Bir örnekte de kelime yalın haldeyken aslından farklı olarak ötümsüzleştirildiğini düşündüğümüz (d#>t#) kelime sonu "t" sesinin iki ünlü arasında ötümlüleştiğini (VtV>VdV) görüyoruz:

mıradım (KA)

g#>k#

Eski Türkçedeki tek heceli isimlerin sonunda bulunan ön damak "g" sesi, Kırım-Tatar Türkçesinde bazen "k" olur. Buna Doğu Türkçesinin etkisi de denebilir: *beg>bek*,

bey "bey" "bek+mambet" (KA)

2.2.2.3. Patlayıcılışma:

#f>#p

Sızıcı bir sesin, bir duruş noktasında kendi karşıtı olan patlayıcı ses halini almasıdır. Kırım-Tatar Türkçesinin Güney ve Orta yolak ağızları kelime başında "f" sesini değiştirmezken, Kuzey ağızı kelime başı "f" sesini patlayıcılaştırarak bu durumu örnekler:

patma (KA) "Fatma"

peride (KA) "Feride"

pahriye (KA) "Fahriye"

fadimem (GA) "Fadimem"

Bu ses hadisesini yer yer kök ünlüsünden sonra da görüyoruz:

ependiğe (KA) "efendiye"

2.2.2.4. Aşırı patlayıcılışma(*ultra-exploivation*):

Ötümlüleşme olayının fonetik olarak ortalığı kapladığı bir dönemde bazı şive ve lehçeler ötümlüleşme sürecine ya geç girmişler ya da direnmişlerdir. Bunun sonucunda patlayıcı-ötümsüz bir sesin nefeslileşmesi ile bu olay meydana gelir. Bu olay meydana gelirken belli bir oranda gırtlak da işin içerisine girer. Damak bölgesinde havanın patlamasıyla sesler, ötümlü olmadıkları halde biraz ötümlü sayılırlar. Bu ses olayında, ötümlüleşme ile karşılaşmadan direk patlayıcılışma görülür.¹³ Yani bu olayda sesin ötümlüleşmeye geçiş sürecinde hadiseye direnişi ve doğrudan patlayıcı hatta aşırı patlayıcı boğumlanması söz konusudur. Kırım-Tatar Türkçesinde Orta yolak ve Kuzey ağzını örnekleyen yırlarda bu ses değişmesi örnekleriyle kelime önü, içi ya da sonunda karşılaşılıyor:

#ќ>#ќ

ќaradeníz (KA) “Karadeniz”

ќolıń (KA) “kolun”

ќuşşıќ (KA) “kuşcuk”

ќırımńı (KA) “Kırım’ı”

ќaydadır (KA) “nerdedir”

ќız (OA) “kız”

ќına (OA) “kına”

ќaytmaz (OA) “dönmez”

ќırmızısın (OA) “kırmızısını”

ќomşu (OA) “komşu”

ќavrulma (OA) “kavrulma”

ќ#>ќ#

ќuşşıќ (KA) “kuşcuk”

tınıќ (KA) “duru”

yaќќa (KA) “tarafa”

çıplaќ (KA) “çıplak”

aќ (OA) “ak, beyaz”

çıќ (OA) “çık”

yaşlıќ (OA) “gençlik”

¹³ Osman Nedim Tuna, Ders Notları, Malatya.

uluĸlar (OA) "oluklar"

2.2.2.5. Sızıcılaşma:

Patlayıcı ünsüzlerin türlü nedenlerle karşıtı olan sızıcı ünsüze dönüşmesi hadisesine "sızıcılaşma" denir. Bu hadise de kelimelerin ön, iç ya da son seslerinde görülebilir.

#ĸ>#ĥ

Bu ses olayı, bölgenin Güney ağzında görülür. Güney ağzı kelime başında art damak "ĸ" sesini sızıcılaştırarak "ĥ" yapar:

ĥonma (GA) "konma"

ĥaçırdım (GA) "kaçırdım"

ĥınalı ĥız (GA) "kınalı kız"

ĥana-ĥana (GA) "kana kana"

ĥaynana (GA) "kaynana"

ĥolayı (GA) "kolayı"

vĸv>vhv

Bu hadise bölgenin güney ağzında görülür. Güney ağzı iki ünlü arasında kalan art damak "ĸ" sesini sızıcılaştırarak "ĥ" yapar:

faĥır (GA) "fakir"

Bu kelime aynı zamanda bir **art damaklılaşma (postpalatalization)** örneğidir. Ön ünlülü "fakir"den aşırı art damaklılaşma ile "faĥır" olmuştur.

yuĥu (GA) "uyku"

ĸ#>ĥ#

Bu hadise de bölgenin güney ağzında görülür. Güney ağzı kelime sonu art damak "ĸ" sesini sızıcılaştırarak "ĥ" yapar:

uzaĥlara (GA) "uzaklara"

çoĥ (GA) "çok"

parmaĥ (GA) "parmak"

mıyıĥ (GA) "bıyık"

tomalaçığ (GA) "tombulcuk"

VKV>VğV

Kırım-Tatar Türkçesinde sadece orta yolak ve kuzey ağızlarında bulunan aşırı patlayıcı "K" ünsüzü, kelimenin sonunda iken, üzerine ünlü ile başlayan bir ek aldığıda sızıcılışarak "ğ" olur: *yanağında(OA) "yanağında", Kúçağında (OA) "kuçağında", yavlugıñ (OA) "mendilin"*

ğ,ğ # > y

Bu olaya, aşırı sızıcılışma da denebilir. Zaten sızıcı olan bir ses, ünlülere en yakın ses olan "y" sesine dönüşerek daha da sızıcılışmıştır.

síymaz(KA) "sığmaz", bayladım(GA), "bağladım"

g,ğ # > v

Bu hadise genellikle tek heceli kelimelerin sonunda meydana gelir. Bu hadise aynı zamanda bir çift dudaklılaşmadır. Kuzey grubu Türk şivelerinin karakteristik özelliklerinden biri de budur. (Eski Türkçe) G#: v-∅ (Kuzey-batı Türk şiveleri):

aru vîm(KA) "sevgilim", tu v̄ar (KA) "doğar", ca v̄sa(KA) "yağsa", ta v̄ğa (OA) "dağa"

ğ/>v/

a v̄zin (KA) "ağzını", su v̄uK̄(KA) "soğuk", a v̄ursam (KA) "hastalansam"

b>#v

Kırım-Tatar Türkçesinde özellikle Güney ağızı Oğuz Türkçesinin tesiriyle #b sesini sızıcılıştırarak "v" yapar. Ancak aynı türküde yer yer hem "#b" hem "#v" sesli şekiller üst üste gelerek tabaka oluşturur.

vermez edim(GA) "vermezdim",

bardır(GA) "vardır",

verir (GA) "verir",

var (GA) "var",

vermeyur (GA) "vermiyor"

Orta yolak ağızında #b sesinin korunduğu örnekler daha sık görülür:

bérmezler (OA) "vermezler"

bardım (OA) "vardım"

barsam (OA) "varsam"

Kuzey ağızında ön seste "b" sesi korunur:

bermez (KA) "vermez"

bar (KA) "var"

b#>v, v#

sub> suv (aħħan) suvlar(GA) "akan sular"

Aynı kelime bazı bölge ağzının türkülerinde kelime sonu "b" sesini eritir: su(GA) "su"
b#>v#>v#>Ø#. Bu gelişme de yine Oğuz Türkçesinin bölge ağzlarına etkisi sonucudur.

seb->sev- sevdim(GA) "sevdim"

su v(KA) "su"

su vda(KA) "suda"

aKkan su v(OA) "akan su"

suya (OA) "suya"

su v(OA) "suyu"

eb>ev, ev+in+e(OA) "evine"

ev+den(OA) "evden"

ç>ş

Tarihî Kıpçak Türkçesinde de görülen bu değişim, günümüzde Kazak Türkçesinin belirgin ses olaylarından. Kazak Türkçesinde, ç>ş, ş>s değişimi söz konusudur. Aynı eğilimi, Kırım-Tatar Türkçesinin Kuzey ağzı etkisiyle söylenen bazı türkülerinde de görüyoruz. Kuzey ağzıyla söylenen bazı türkülerde kelimenin ön sesindeki, sonundaki ve hatta ek başında yer alan "ç" sesinin sızıcılışarak "ş" olduğunu görüyoruz.

çu kucuk> şu kucuk (KA) "çukucuk"

taşık->>şık sam(KA) "çüksam"

borç>borşka (KA) "borca"

kızık(KA) "kızık"

(R)çalaş>şalaşka (KA) "bir çeşit çadır"

kucuk (KA) "kucuk"

çinla->şinlaşayık (KA) "karşılıklı mani(çin) söyleşelim, atışalım"

d/>y/

Bu hadise, Eski Türkçeden Orta Türkçeye geçerken meydana gelen en önemli ses değişmesidir. Kök ünlüsünden sonra gelen “d” sesini, “d, đ” şeklinde karşılayarak bu değişmeyi ilk tetikleyen safha Türkçe, Karahanlı Türkçesidir. Aynı ses, Harezmi Türkçesi döneminde daha da sızıcılaşarak “z, đ” ile karşılanır. “d” sesi tam anlamıyla sızıcılaşarak “y” olma aşamasını Çağatay Türkçesi döneminde tamamlar. Orta Türkçe döneminde d/>y/ sızıcılaşmasını ortak bir şekilde yaşayan şiveler “Ortak Türkçe” adı altında toplanır. Kırım-Tatar Türkçesinde de bu sesin sızıcılaştığını görüyoruz.

adrıl-> ayrılammam (GA) “ayrılammam”

2.2.2.6. Süreklileşme (genizleşme-nazalizasyon):

#b>#m

Bu hadise, sonunda “n” sesi olan bazı kelimelerde görülür. “n” sesinin kendisinden önceki “b” sesini kendisine benzettiği bir gerilek benzetme hadisesidir.: *ménim(GA) “benim”, bin>min-genden son(GA) “bindikten sonra”, (ústíne) míngen(KA) “(üstüne) binen”, (atka) minse (KA) “(ata) binse”*

2.2.2.7. Benzetme (assimilation):

Bu hadiseyle ünsüz uyumu sağlanır. Bir sesin bulunduğu yere ilerleyici uzak veya yakın ya da gerilek uzak veya yakın bir başka sesi; ötümlülük-ötümsüzlük, teşekkül yeri gibi bakımlardan kendine benzer hale getirmesidir:

kuşşık (KA) “kuşçuk”, tam-yandaş-ilerleyici-ötümlülük-ötümsüzlük benzetmesi

mektüpçik(GA) “mektupçuk”, yarı-yandaş- ilerleyici-ötümlülük-ötümsüzlük benzetmesi

bin-> mín-gen (KA) “binen”, gerilek-süreklilik-süreksizlik benzetmesi

nevetçiler (OA) “nöbetçiler”, ünlüler bakımından tam benzetme, ünsüzler bakımından yandaş-yarı-ötümlülük-ötümsüzlük benzetmesi

degirmenci (OA) “değirmenci”, ötümlülük-ötümsüzlük benzetmesi

izde->isde->iste- isterim(GA) “isterim” ‘Bağıntılı benzetme¹⁴’(önce başkalaşma sonra benzetme(ötümlülük-ötümsüzlük açısından) oluyor).

kız+sıl>kızıl>kızıl>kızıl(OA) “kızıl” (tam ve ilerleyici benzetme-ünsüz kaynaşması)

2.2.2.8. Ünsüz teklesmesi (conson impariation):

Alıntı kelimelerde görülür: *merekep (GA) “mürekkap”*

2.2.2.9. İkizleşme (gemination):

¹⁴ Benzetme, kendisinden önce meydana gelmiş bir ses olayına bağlı olarak meydana geliyorsa buna “bağıntılı benzetme” denir.

isig>issi,

ıssı (g# sesinin erimesine bağlı olarak)

2.2.2.10. Erime (fusion):

Bir ünsüzün kendisinden önceki ünlünün açıklığında erimesi olayıdır. Yutulma ile arasındaki fark istikamet farkıdır. Yutulmada yutulacak ünsüzden önce yine bir ünsüz vardır. Ses kendisinden sonraki ünlü açıklığında ya da her iki yanındaki ünlülerin açıklığında yutulur.

h, ħ# erimesi

günama (GA) “günahıma”

saba (GA) “sabah”,

siya (GA), “siyah”

tomalaçıħ (GA) “tombulcuk” (ħ# +çıħ > Ø # +çıħ)

Burada kelimeye getirilen eke bağlı olarak meydana gelen bir ses olayını görüyoruz. Kırım-Tatar Türkçesinin Güney ağızları genel olarak ħ# sesini sızıcılaştırarak ħ# yapar. Bu bölgede kelime eksiz olarak “tomalaħ” tır. Kelimeye gelen küçültme eki de aynı ünsüzle bitmekte ve bu da kelimenin ses-hece dengesini bozmaktadır(tomalaħ+çıħ). Bu dilimizin en az çaba kanununa ters düşmektedir. Kelime zaten kelime sonunda tutunması zor bir ünsüzle bitmekte ve bu zorlanmayı iki kere yaşamamak için “ħ” seslerinden birini (“ı” sesine göre daha açık bir ünlü olan “a” sesinin yanındaki “ħ” sesini tercihle) kendisinden önceki ünlünün açıklığında eritmektedir.

2.2.2.11. Ünsüz yutulması (conson absorption):

“h” yutulması

Kırım-Tatar Türkçesinin türkülerinde Bahçesaray ağızı ve Güney ağızında söylenişlerde genelde alıntı kelimelerde olmakla birlikte kelime başı ve ortası “h” sesi yutulur. Bu ünsüz, bir nefes sesi olarak kelime içi ve başında kolayca yutulabilir:

(altın) alħa(GA) “(altın) halka”, aram(GA) “haram”, er kimde(GA) “her kimsede”, alay(GA) “halay”, iç kimseler(GA) “hiç kimseler”, elal(KA) “helal”, er bir derde(KA) “her bir yerde”, ayvannıħ(KA) “hayvanın”, asretligin(OA) “hasretliğini”, baar(OA) “bahar”, malleden(GA) “mahalleden”, şeedir(OA), “şehirdir”, neerdır (OA) “nehirdir”

#b> # Ø

ol(GA) “ol”,

olayım (GA) “olayım”,

olmaz(OA) “olmaz”

Bu olay da yine bölge ağızlarına Oğuz grubu Türk şivelerinin bir etkisidir.

#b sesinin korunduğu örnekler Kuzey ağızında mevcuttur:

bolmasa(KA) "olmasa", (Kız) bolmaz (KA) "kız olmaz" (#b:#b)

2.2.2.12. Ünsüz türemesi(conson anuptyexe):

#y türemesi (nitelik-nicelik dengelemesine bağlı olarak): *şutlaq, Ayserez, qapsihor, Voron, ve Şelen* ağızlarında *imam, inat, iri* gibi sözcüklerin önünde "y" sesi türer: *yimam, yinat, yiri.*

yipi(GA) "ipi", yipek (OA) "ipek", yüzüm (OA) "üzüm"

2.2.2.13. Diğer ses değişimleri:

y#>c#

Kırım-Tatar Türkçesinin bilhassa çöl ağızında daha fazla görülür. Bu durum, Kuzey Türk şiveleri olan Kıpçak grubu Türk lehçelerinin karakteristik özelliklerindedir. Kırgız Türkçesinde de #y>#c olur. Oğuz Türkçesinin etkisi sonucu güney ağızı kelime başı "y" sesini korur. Orta yolak ağızı da bu gelişme açısından güney ağızıyla paralellik gösterir: *yaşlığım (GA) "gençliğimi", yüregimde(GA) "yüreğimde", yolumı(GA) "yolumu", yigitim(GA) "yiğidim", cerge (KA) "yere", catıp(KA) "yatıp", col (KA) "yol", caraşmaz da (KA) "yakışmaz da", cürgen (KA) "yürüdüğün", yüregimniñ (OA) "yüreğimin", yaşlık(OA) "gençlik", cigit(KA) "yiğit"*

3. Sonuç:

Bu çalışmada, Kırım halk yırlarından hareketle, Kırım-Tatar Türkçesinin temel üç ağız bölgesi arasındaki belirgin ses farkları, bölge ağızlarının yer yer birbirine etkisi ve Oğuz Türkçesinin bilhassa Güney Ağız bölgesi üzerindeki tesiri ele alınmıştır. Bu farklar üzerinde, hem coğrafik hem de etnik yapının etkili olduğu görülür ki Güney bölge ağızları coğrafya olarak Anadolu'ya yakinken, Bahçesaray ve özellikle Kuzey (Çöl) ağız bölgeleri Kıpçak grubu şivelerinin coğrafyasına daha yakındır. Zaten bir Kıpçak grubu şivesi olan Kırım-Tatar Türkçesi özellikleri aslen bu bölgelerde (Orta Yolak ve Kuzey) görülür. Ancak bölgenin edebî dili de olan Bahçesaray (Orta Yolak) ağızı, coğrafya olarak da orta da olması hasebiyle, hem güney hem Kuzey ağız bölgelerinin özelliklerini türkülerinde barındırmaktadır. Buna göre, ağız bölgelerini birbirinden ayıran temel ses farkları şunlardır:

1. Güney ağızıyla söylenen türkülerde "k" ünsüzü bakımından şu durum söz konusudur:

#k>#h (sızıcılaşma)

k#>h# (sızıcılaşma)

VkV>VhV (sızıcılaşma)

Ancak Orta Yolak ve Kuzey Çöl ağzında art damak “k” sesi kelime başında, ortada ve sonda aşırı patlayıcı (ḳ) olarak telaffuz edilir.

2. Oğuz Türkçesi etkisiyle ötümlüleşme temayülü Güney bölge ağzında diğer ağız bölgelerine göre fazladır. Aşağıdaki sesler ötümsüz şekillerini nadir olarak barındırırlar.

#k>#g (ötümlüleşme)

#t>#d (ötümlüleşme)

Orta yolak ve özellikle Kuzey ağzı ise bu seslerin ötümsüz şekillerini muhafaza eder.

#k:#k

#t:#t

3. (Eski Türkçe)#y:#y(Güney ve Orta yolak Ağızları). Kırım’ın Kuzey ağzında ise #y>#ç şeklinde değişir.

4. Güney ağzında ilgi hali eki genel olarak +(n)In şeklinde olup, ekin son ünsüzü damaksız iken, diğer bölge ağzlarında bu ek +nIn şeklinde olup, son ses, “diş-damak-geniz n (ŋ)” sesi olarak boğumlanır.

5. Yine bir Oğuz Türkçesi tesiri olarak, Güney ve Orta Yolak ağzıyla yakılan yırlarda genel olarak #b sesinin yutulduğu görülür. Aynı sesi Kuzey ağzı korur.

6. Kazak Türkçesinde olduğu gibi, Kuzey ağzıyla söylenen bazı türkülerde de kelimenin ön sesindeki, sonundaki ve hatta ek başında yer alan “ç” sesinin sızıcılaşarak “ş” olduğunu görüyoruz. Ancak diğer temel ağız bölgelerinde bu ses değişmesi görülmez.

7. # b sesi yine bir Oğuz Türkçesi etkisiyle Güney ağzında sızıcılaşarak #v olurken, Kuzey ağzı ve genel olarak da Orta Yolak ağzı etkisiyle söylenen türkülerde bu ses aynen korunur(#b: #b).

KAYNAKÇA:

Arat, Reşit Rahmeti, *Kutadgu Bilig III İndeks*, İstanbul–1979.

Arat, Reşit Rahmeti, “Türkçe Metinlere e/i Meselesine Dâir”, *Makaleler Cilt I, Haz: Osman Fikri Sertkaya*, Ankara–1987.

Bahşiş, İlyas -Edem Nalbandov, *Kırım Tatar Halk Yırları*, Tavrida Yayınları, Akmescit–1996.

Gemalmaz, Efrasiyap, *Erzurum İli Ağızları II*. Cilt, Ankara, 1995.

Ercilasun, Ahmet Bican, *Türk Lehçeleri Grameri, Doç Dr. Zuhâl Yüksel*, Kırım Tatar Türkçesi Bölümü, Akçağ Yayınları, 1. Baskı/ Ankara 2007.

- Kakuk, Zsuzsa, ***I. Kúnus'un derlemesinden yayımlanan KIRIM TATAR ŞARKILARI***, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- Kurtbilal, Niyar, "Kırım Tatarcası: Sudak Ağızları Üzerine Araştırmalar", ***Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları***, Volume 2/ 2 spring 2007.
- Sevortyan, E. V. (1966). "Kırımsko-Tatarskiy Yazık", *Yazıki Narodov SSSR Tyurskiye Yazıki*, Moskva, s. 234-259.
- Tuna, Osman Nedim, ***Ders Notları (Türk Dilbilgisi)***, Malatya.
- Turan, Zikri, ***Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı***, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Türk, Vahit, "Türkçede Ön Seste Ünlü Düşmesi (Aphaeresis-Aphesis)Örnekleri", ***VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresinde Sunulan Bildiri***.
- Velicanov, Murtaza, "Kırım Tatar Halk Yırlarının Sözleri Hakkında", *Yıldız Dergisi*, No: 2, Akmesic.